

Bij geweld in afhankelijkheidsrelaties

Grenzen aan zelfredzaamheid

door
Janine Janssen

In onze participatiesamenleving verwacht de overheid het een en ander aan zelfredzaamheid van haar burgers. Dat geldt ook voor burgers die te maken krijgen met een vorm van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Maar daar zijn grenzen aan. Want hoe kan je hulp verwachten van het netwerk als daar het geweld vandaan komt?

Hoewel de criminaliteitscijfers dalen, kunnen we zonder overdrijving stellen dat onze samenleving kampt met een enorm geweldsprobleem. En dan heb ik het niet over vandalisme of liquidaties in de wereld van de georganiseerde misdaad. Het blijkt namelijk dat het meeste geweld dat bij instanties in beeld komt, zich afspeelt tussen slachtoffers en geweldplegers die elkaar kennen, sterker nog: die een afhankelijkheidsrelatie met elkaar onderhouden (Janssen, 2016). Zo vallen er jaarlijks 200.000 slachtoffers van huiselijk geweld en 119.000 van kindermishandeling. Afhankelijkheidsrelaties zien we overigens niet alleen tussen partners, in het gezin en in de familie. Ook in instellingen zijn pupillen en ouderen afhankelijk van verzorgers. Van jong tot oud, een leven lang en in alle lagen van de samenleving kunnen mensen slachtoffer worden van geweld gepleegd door mensen die ze vertrouwen. Zowel mannen als vrouwen kunnen dader of slachtoffer zijn. En deze cijfers geven slechts een indruk van wat er aan geweld plaatsvindt. We zien lang niet alles. Hoe het ook zij met de aantallen, feit is dat professionals een stevig klus hebben aan deze geweldsproblematiek.

Hartverscheurend

Nu hoeft de professional het niet alleen te doen. Nederland verandert van een verzorgingsstaat in een participatiesamenleving, waarin gemeenten een steeds grotere verantwoordelijkheid krijgen toebedeeld. Uitgangspunt van deze transformatie is het stimuleren en bevorderen van de eigen kracht van burgers en hun sociale omgeving. Burgers moeten aan de slag. Dat geldt ook voor de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties.

Er wordt dus vanuit gegaan dat familie, vrienden en burens een bijdrage leveren aan bewustwording bij slachtoffers en plegers van geweld. De omgeving kan alert zijn op signalen en het slachtoffer ondersteunen of, als het kinderen betreft, de ouders aanspreken. Familie, vrienden en burens kunnen betrokkenen motiveren om hulp te zoeken en de hulp moet vervolgens integraal geboden worden.

Het is een mooie gedachte om afhankelijkheidsrelaties als hulpbron in te zetten. Tegelijkertijd kunnen we niet om de vraag heen hoe groot die mogelijkheden zijn als het om geweld gaat. Het geweldsprobleem speelt zich immers in diezelfde kring af waar de burger volgens de overheid op zoek moet naar hulp. Op dit moment is het lectoraat waaraan ik verbonden ben, betrokken bij >>

● Steekpartij na huiselijk geweld, Uithuizen, mei 2016. Foto: Novum / Persbureau Meter

een groot onderzoek naar het welzijn van 65-plussers. Hierbij besteden wij aandacht aan financiële uitbuiting en slachtofferschap van psychisch en/of fysiek geweld. Het is niet uitzonderlijk dat plegers uit de intieme kring van het slachtoffer komen, zoals de eigen kinderen. Slachtoffers durven uit schaamte – ‘het blijft toch je kind’ – lang niet altijd aan de bel te trekken. Daarnaast zien slachtoffers uit angst om niemand over te houden onacceptabel gedrag door de vingers: ‘Anders heb ik helemaal niemand meer’.

Ook voeren we een onderzoek uit naar huiselijk geweld in gezinnen, waarbij één van de partners actief is in de criminaliteit. Er is dan wel een sociaal netwerk, maar het is maar de vraag in hoeverre met behulp van deze contacten een streep door het gewelddadige leven kan worden gezet. We horen over hartverscheurende situaties, waarbij ik me afvraag hoever de overheid kan gaan met het doen van een beroep op eigen kracht en zelfredzaamheid.

Mentaal fit blijven

Verder denk ik dat professionals ook de hand in eigen boezem moeten steken. Als mensen eenmaal tot de conclusie komen dat het zo niet langer kan en zij een beroep willen doen op professionele ondersteuning, moeten ze de weg zien te vinden in de bureaucratie. In de veiligheidszorg geldt het adagium dat de ketenpartners goed samenwerken.

Tegelijkertijd zijn de kruitdampen van verschillende reorganisaties nog niet helemaal opgetrokken. Zo is bij de politie gecentraliseerd en in het sociale domein gedecentraliseerd. Ik combineer mijn baan als lector met een functie bij de politie. Zo neem ik waar dat al die wijzigingen ervoor zorgen dat men veel tijd kwijt is met het vormen van nieuwe professionele samenwerkingsverbanden. Als wij als professionals het al lastig vinden om het veld van alle spelers in de veiligheidszorg te overzien, hoe moet dat dan zijn voor mensen die hulp zoeken? Als mensen de weg naar de juiste instanties hebben gevonden, dan is het te hopen dat zij een professional treffen, die ook in staat is om hen aan te spreken op hun eigen zelfredzaamheid. Voor de goede orde: ik ben ervan overtuigd dat alleen een beroep op zelfredzaamheid niet voldoende is om mensen te helpen. Niet iedereen komt op eigen kracht uit de schulden of weet de problemen thuis met behulp van familie en burens het hoofd te bieden. Maar als een professional mensen op hun zelfredzaamheid aanspreekt, dan moet hij of zij wel weten hoe dat moet. Zo moet een professional er op zijn minst van uitgaan dat er licht gloort aan het einde van de tunnel: dat de cliënt in staat is veranderingen in zijn of haar eigen bestaan aan te brengen. Dat betekent concreet dat niet alleen tekortkomingen aandacht moeten krijgen, maar ook de positieve vermogens van de cliënt. Ook zal de professional een stapje terug moeten doen

en zich realiseren dat de cliënt bepalend is voor de richting waarin de hulpverlening verloopt. Op basis van vertrouwen vervult de professional een ondersteunende rol in dit proces.

Ik ben enthousiast over dit 'krachtgericht' werken (Wolf, 2016), maar ik vraag me tegelijkertijd ook af of dit elke professional gegeven is. Professionals bij de politie en in het sociale domein kunnen afgestompt raken door het almaar geconfronteerd worden met menselijke ellende. Cynisme en defaitisme zijn menselijkerwijs goed te begrijpen afweerreacties, maar ondermijnen de daadwerkelijke ondersteuning van zelfredzaamheid van de mensen die wij willen helpen. We moeten er dus goed voor zorgen dat we zelf mentaal fit blijven, anders kunnen wij weinig voor anderen doen.

Doen

Ook vind ik dat het appel van de overheid op de zelfredzaamheid van de burger grenzen heeft. Dat sprak ik ruim een jaar geleden ook uit tijdens mijn lectorale rede (Janssen, 2016). Het afgelopen jaar voelde ik mij opnieuw gesterkt in de gedachte dat dit een belangrijke vraag is. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) kwam met het rapport *Weten is nog geen doen* en stelde dat er een behoorlijk verschil bestaat tussen wat van burgers wordt verwacht op het gebied van gezondheid, persoonlijke financiën en de arbeidsmarkt, en wat zij daadwerkelijk aankunnen. De groep voor wie de eisen soms te hoog gegrepen zijn, is bovendien niet beperkt tot een kleine groep 'kwetsbaren' zoals mensen met een laag IQ.

'Denken' is uiteraard belangrijk en intelligentie helpt daar zeker bij, maar het gaat ook om 'doen': dat wil zeggen het vermogen om te handelen, de kalmte te bewaren en zich aan goede voornemens vast te houden en niet te bezwijken voor allerhande verleidingen die zich *en passant* voordoen. Juist dit soort vermogens zijn relatief lastig te trainen. De WRR komt tot de conclusie dat niet alle burgers in aanleg gelijke kansen hebben op zelfredzaamheid en dat van een realistische overheid verwacht mag worden, dat met dat gegeven rekening wordt gehouden bij het maken en uitvoeren van allerhande beleid. Zo bezien heeft de zelfredzame burger juist behoefte aan een actieve overheid.

Die uitspraak raakte mij om verschillende redenen. In de eerste plaats gaat het om een moreel standpunt: als de overheid weet dat niet alle burgers in gelijke mate in staat zijn tot zelfredzaamheid, dan kan de overheid die kennis toch niet zomaar naast zich neerleggen? Een beroep op zelfredzaamheid mag immers geen synoniem zijn voor een zich terugtrekkende overheid. Als dat wel zo is, dan toont die overheid zich onbetrouwbaar voor haar burgers. Dat lijkt mij op zijn zachtst gezegd geen goede zaak.

Ten tweede heeft de overheid een taak waar het de omgang met geweld betreft. Een belangrijk kenmerk van een rechtsstaat is, dat het burgers niet is toegestaan om geweld te gebruiken. Een vechtscheiding, een conflict over de familie-eer, huiseijk geweld: wat de reden ook is, het kunnen nooit legitieme gronden zijn om geweld aan te wenden tegen naasten. Mocht dat toch gebeuren, dat is het aan de overheid om handhavend op te treden, in dit soort gevallen door de politie. Het sociaal werk speelt een belangrijke rol bij de preventie en het ondersteunen van wat de WRR zo mooi het 'doen' noemt van mensen die zich in een penibele situatie bevinden: de brede *range* van crisisopvang, schuldhulpverlening tot en met jeugd- en ouderenzorg. Daar waar geweld speelt of dreigt te spelen, kan de overheid nu eenmaal niet volstaan met alleen een beroep op zelfredzaamheid. ●

Janine Janssen is lector Veiligheid in afhankelijkheidsrelaties bij het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool. Daarnaast is zij hoofd onderzoek van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld (LEC EGG) van de nationale politie.

Bronnen

- Janssen, J. (2016). *Afhankelijkheid en weerbaarheid. Over het complexe en bonte werk van professionals bij de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties*, Den Bosch: Avans Hogeschool.
- Wolf, J. (2016). *Krachtwerk. Methodisch werken aan participatie en zelfregie*, Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- WRR (2017). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).

